Dinara ASHIMOVA ¹

**RESEARCH THE TALE OF ER-TOSTUK BY PSYCHOANALYTIC
THEORY**

<http://dx.doi.org/10.47832/2717-8293.1-3.29>

Research Article

Received:

25/11/2020

Accepted:

10/12/2020

Published:

01/01/2021

Abstract:

Kazakh folk literature has an important place in the stories that the Kazakh people, who have a wide field, have spoken orally, developed and reflected their own characteristics. One of them is the story of Er-Tostuk. Among Kazakh Turks, Potanin was the first person to compile the story of Er-Tostuk. Er-töstük has an important place among the Turkish people. It doesn't just belong to a certain ring. Although each community has put a new shape in its own way, it is almost identical in content. The characters in it are similar in Turkish Tales, Kyrgyz tales and Gagavuz tales.

Key words: Kazakh People, Er-Tostuk, Turkish Tales.

This article has been
scanned by iThenticat
No plagiarism detected

Copyright © Published
by Rimak Journal,
www.rimakjournal.com

Rimar Academy, Fatih,
Istanbul, 34093 Turkey
All rights reserved

¹ Dr. , Rimar Academy, Kazakhstan, dikona12.88@mail.ru, <http://orcid.org/0000-0003-4083-1506>

ER-TÖSTÜK MASALININ PSIKANALİTİK KURAMA GÖRE İNCELENMESİ**Dinara ASHIMOVA****Özet**

Geniş bir sahaya sahip olan Kazak halkının sözlü olarak anlattığı, kendine has özellikleri yansıtip geliştirerek ortaya çıkardığı masallar Kazak halk edebiyatında önemli bir yer tutmaktadır. Bunlardan biri de Er-Töstük anlatısıdır. Kazak Türkleri arasında Er-Töstük masalını derleyen ilk kişi Potanin'dir. Er-Töstük anlatısı Türk halkları arasında önemli bir yere sahiptir. Sadece belli bir halka ait değildir. Her halk kendine göre yeni bir şekle sokmuş olsa da içerik bakımından hemen hemen birbiriyle benzerdir. İçerisindeki karakterlerin Türk masallarında, Kırgız masallarında ve Gagavuz masallarında da benzerlikleri bulunmaktadır.

Anahtar kelimeler: Kazak Halkı, Er-Töstük, Türk Masalları.

Giriş

Kazak halk masallarının özellikleri-hayatta gerçek olan olaylar ile gerçek olmayan hikâyelerin karışımından meydana gelmektedir. Bu yüzden masalları diğer türlerden ayıran en önemli özelliklerden biri de anlatılanların gerçek olduğu yönünde bir inandırma kaygısının olmamasıdır. Bu türde olayın geçtiği yer ve zaman da belli değildir.

Bu çalışma Er-Töstük masalında geçen kıtlık, kahramanın doğuşu, güneş, kahramanın kardeşlerini arayışı, dokuz kardeşin bir anneden doğan dokuz kızla evlenmesi, Sorkuduk bataklığındaki Bektör isimli peri kızı ile karşılaşmaları, Mıstan Kempir'in (cadı) kötülüklerine uğraması, kaçarken yılan sarayına düşmesi, yeryüzüne çıkmak için yılan kralı Banı Han'ın şartlarını yerine getirmesi, yolda arkadaş olmak isteyen karakterlerle karşılaşması (Hızlı koşan, dağ koparan, yer dinleyen, gölü yutan, hırsız-kahraman, gözü iyi gören) çift başlı kartalı öldürmesi, Semurg kuşunun sayesinde yeryüzüne çıkması, cadının oğlu Demir kulak devini öldürmesi, kahramanın geri dönüşü, kavuşmadan sonra herkesin eski haline dönmesi olayları geniş bir şekilde açıklanmaktadır. Bu olaylar bütün Türk halklarının destan ve masallarındaki gibi gerçekleşmektedir. Bunun örnekleri çalışmada geniş bir şekilde belirtilmiştir.

Er-Töstük masalının epizotları

1. Eski zamanlarda aha Yernazar ve onun sekiz oğlu, sekiz asistanı mutlu hayatlarını yaşarlar.
2. Kıtlık başlar ve Kazaklar, hayvanlarını açlığın olmadığı müreffeh bir ülkeye sürer. Onlarla birlikte Yernazar 'ın sekiz oğlu da göç eder.
3. On iki ay geçer. Oğullar babalarına dönmez ve kendileri hakkında hiçbir haber göndermezler. Yernazar'ın gıda arzı tükenir.
4. İhtiyar adam töstük (koyunun göğüsü) hayal eder ve yukarı bakarken şanırak'ta (çadır evin tavanı) asılı olan töstüğü görür. Onu pişirir yerler ondan sonra karısı hamile kalır 9 ay sonra doğum yapar.
5. Bebek dünyaya geldiği gün güneş doğar, kıtlık zamanı sona erer. Çocuğun ismini Töstük koyarlar. Bebek gün gün değil, saat başı büyümektedir.

6. Büyüdükçe güçlü yiğit olmaya başlar. Ava çıkar ve onun kadar kimse ok vuramaz. Ava çıkıp anne babasına yemekler getirir.
7. Bir gün komşu kadından kıt zamanında kaybolan sekiz tane abisinin olduğunu duyar. Onları bulmak için yola hazırlanır. Onları ararken arada iki sene geçer. Birçok ülkeyi ziyaret eder.
8. Sonunda abilerini bulur ve yilkılarıyla hep beraber baba evine dönerler. Anne babası çok sevinirler.
9. Babası dokuz oğlunu bir anne kızlarıyla evlendirmeye karar alır ve dokuz oğlunu anneleri bir olan dokuz kıza evlendirir. 30 gün oyun 40 gün düğün yapar.
10. Kenjekey babasından, kocası Er-Töstük için Şalkuyruk'u (at), Ak Tös'ü (deve) ve Aksırmatsaut (zırh) ister. Babası da ona Er-Töstük'ün layık olduğunu anlar ve gönderir.
11. Sorkuduk bataklığına geldiklerinde cadı tarafından kötülüklere uğrarlar.
12. Er-Töstük cadıdan kaçarken yeraltındaki yılanlar kralı Banı Han'ın sarayına düşer. Yeryüzüne çıkmak için Banı Han'ın şartlarını yapmak zorunda kalır.
13. Kahraman yola çıktığında onun yardımına 6 tane olağanüstü yetenekleri olan yol arkadaşları katılır.
14. Keşe Han'ın sarayına gelirler. Banı Han'ın şartı olan Keşe Han'ın kızının kazanmak için birçok yarışmalara katılır ve bu yarışmaları arkadaşlarının yardımıyla kazanır ve kızı alıp yılanlar sarayına gelir.
15. Yeryüzüne çıkmaya çalışırken kuşlar ülkesinde kaybolur. Onları çift başlı kartaldan kurtarır. Samuruk kuşu bunları kanatları üstüne alır ve yeryüzüne çıkmasına yardımcı olur.
16. Cadının oğlu devi öldürür.
17. Ailesine döner ve Kenjekey'le mutlu olurlar.

Bu çalışmada Er-Töstük masalında yer alan bütün olağanüstü olayları ve olağanüstü tipleri ortaya koyarak psikanalitik değerlendirme yapmaktayız.

Masalda yer alan sekiz sayısı bize eksikliği verir. İnsan ana rahminde dokuz ay bekler. Dokuzuncu aydan sonra ancak kendi benliğine kavuşur. Sekiz kardeşten sonra gelen dokuzuncu kardeş olan Er-Töstük bize masal kahramanı oluşunu verir. Masal Er-Töstük etrafında şekillenecektir. Sekiz sayısı ayrıca sonsuzluğun simgesidir. Masalda yer alan sekiz sayısı bize bireylerin kendi benliğini kazanımlarının sonsuza kadar süreceğini düşündürmektedir.

Doğumundan önce yer alan kıtlık ifadesi masallarda sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Kıtlık, yok oluşu simgelemektedir. Kaos ortamı "kıtlık" ifadesi ile imgenlenmektedir. Bozulan düzenin yeniden düzenlenmesi için bir yol göstericiye ihtiyaç duyulduğunu bildirmektedir. Masalda yer alan kahraman, kaos ortamı içerisinde olan bir dünyaya adım atmaktadır. Masallarda ve efsanelerde genellikle kahramanların doğumunda olağanüstü durumlar gerçekleşir. Dünyaya gelen kahraman kıtlığı bitirecek ve toplumuna yol gösterecektir.

Bir yılda on iki ay olduğu için masaldaki on iki sayısı bize bütünlüğü vermektedir. Türkler on iki hayvanlı Türk takvimini kullanmışlardır. Bu da Yaratılan âlemi bize ifade etmektedir. Zamanın tamliğini ve artık masalda kahramanın yeryüzüne doğacağını bildirmektedir.

Masalda yer alan kahramanın annesi bir obje sayesinde hamile kalmıştır. Bu bize kutsallığın önemli olduğunu ima etmektedir. "Kahraman, uzun bir süre çocuksuz kalan ve artık yaşlanmış olan soylu bir çiftin, yüce birey tarafından kendilerine verilen bir obje (genellikle elma) sayesinde armağan edilen çocuk olarak dünyaya gelir"(Altınkaynak 2015, 12). Bu masalda da kahraman bir obje sayesinde dünyaya gelmektedir. Olağanüstü bir şekilde ana rahmine düşmüştür.

Güneş, batmasıyla bitmişliği, doğmasıyla aydınlığı ve kurtuluşu simgeler. Masalda da kahramanın doğumuyla güneşin doğuşu paralellik göstermektedir. Semavi dinlerin öncesinde Şamanizm’de güneş önemli bir yere sahiptir. Kozmolojik olarak kaostan kozmosa çıkışı simgeler. Işığı nedeniyle aydınlığın sembolüdür. Türkler için güneşin doğduğu yön kutsaldır. “Güneşin doğduğu taraf, doğu yönüdür. Türklerde en kutsal olan yön de, bu yöndür. Esas Türk kitlelerinin batıda olmasına rağmen, devletin önemli olan tarafları da doğu bölümleriydi” (Ögel 1989, 278). Güneşin Türk toplumundaki yeri bununla sınırlı değildir.

Çocuğa verilen Er-Töstük isminin anlamı ise Er-kahramanlık demektir (masalın açar ibaresini bize bildirmektedir), Töstük ise yediği objenin ismi olduğu için o ismi vermiştir. Er-kelimesi bize masal kahramanının kim olduğu hakkında bilgi vermektedir. Masallarda yer alan kahramanlar doğaüstü bir bebeklik dönemi geçirirler. Örneğin Oğuz Kağan destanında Oğuz Kağanın bebekliği olağanüstülüklerle verilir. “Geldi ana göğsüne, aldı emdi sütünü istemedi bir daha, içmek kendi sütünü! Pişmemiş etler ister, aş, yemek ister oldu! Etraftan şarap ister, eğlenmek ister oldu! Ansızın dile geldi, söyler konuşur oldu! Kırk gün geçtikten sonra, yürür oynar oldu!” (Ögel 1989, 114). Başka bir örnek “Hazreti İsa doğar doğmaz konuşarak annesinin temizliğine şahadet eder. Henüz anne kucağında, kundakta iken konuşan çocuklarla ilgili bir hadis vardır ve bu hadisle Hazreti İsa’nın da dahil edildiği üç çocuğun kundakta iken konuştuğundan bahsedilmektedir” (Altınkaynak 2015, 21). Bunun gibi masallarda, efsanelerde ve dini anlatılarda kahramanlar olağanüstü bebeklik dönemi geçirirler. Aynı bunun gibi Er-Töstük te olağanüstülüğe sahiptir. Tüm bunlar bize kahraman arketipinin varlığını bildirmektedir. Kahraman masalların temel unsurudur. Olaylar ve sınavlar kahramanın çevresinde gelişir. Bu sınavlardan başarılı olarak kendi benliğinin gerçekleştirmesi beklenir. Böylelikle toplumun yol gösterici konumuna ulaşır.

Yola Çıkış

Yola çıkış evresi; kahramanın bir takım sınavlara tabii tutulacağı bölümdür. Maceraya çağrı kısmı; kahramanın kıt zamanda kaybolan sekiz tane abisini bulmaya çıkmasıyla başlar. “Mitolojik yolculuğun –‘maceraya çağrı’ olarak belirlendiğimiz bu ilk aşaması kahramanı çağıran ve onun ruhsal ağırlık merkezini toplumun sınırlarından bilinmeyen bir bölgeye çekmiş olan kaderi belirtir” (Campbell 2013: 72). Kahraman bu bölümde kendi biyolojik doğumundan mitolojik olarak doğumuna geçmeye hazırlanmaktadır. Kahraman abilerini bularak baba evinde döner. Bu bölüm ilk eşiğin aşılmasıdır. Kahraman ilk sınavından başarıyla geçmiştir.

Masalın devamında yer alan düğünün 30 ve 40 sayılarının bildirilmesi tamamlanmışlığın simgesidir. Masalda dokuz erkek oğlanın dokuz kız ile evlenmesi farklı masallarda da karşımıza çıkabilmektedir. Bu bize kader ve bağlanmışlığın simgesini vermektedir.

At, insanın kahramanı geliştirmesinde en büyük yardımcısı olmuştur. At sayesinde savaşlar kazanılmış, gidilmedik yerlere gidilmiş, taşımada ve toprağın işlenmesinde kolaylık sağlanmıştır. Masallarda ise at, kahramanın yolculuğunda yoldaşdır. Kahraman gibi olağanüstü güçlere sahip olmaktadır. Kahramanın karşılaştığı zorluklarda ona yardım etmektedir. Masaldaki deve simgesi yine kahramanın yolculuğunda aynı vasıflara sahiptir. Zor koşullara adapte olması ve dayanıklı yapıya sahip olmasıyla gücün simgesi olmuştur. Zırh ifadesi de kahramanı korunmanın simgesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Erginlenme

Kahramanın eşinin belli hayvanlarını getirmesini istemesi bize masaldaki kahramanın erginleşme bölümünü anlatmaktadır. Bu bölümde kahraman sınavlar yoluyla kahramanlığını kanıtlayacaktır. “Eşiği geçtikten sonra, kahraman bir dizi sınavdan geçmek üzere tuhaf biçimde akışkan, belirsiz biçimlerin düş dünyasında ilerler. Bu, mit-maceranın sevilen bir aşamasıdır; mucizevi sınavlar ise işkencelerle dolu bir dünya edebiyatı yaratmıştır. Kahraman bu bölgeye girmeden önce karşılaştığı doğaüstü yardımcının önerileri, tılsımları ve gizli araçlardan yardım almaktadır. Ya da insanüstü yolculuğu sırasında kendisini her yerde destekleyen iyi kalpli bir güç olduğunu ilk kez burada da farkedebilir” (Campbell 2013: 113). Bu bölümde kahraman gölge arketipiyle karşılaşmaktadır. “Kişiliğin daha düşük düzeydeki parçası. Seçilmiş bilinçlilikle başa çıkamadıkları için yaşam sürecinde kendilerini ifade etmelerine izin verilmeyen ve bu nedenle, bilinçdışında karşıtlık yaratmaya çalışan ve oldukça bağımsız bir ‘hizap’ oluşturan tüm bireysel ve ortak ruhsal ögeler”dir. (Jung 2001: 19). Bu nedenle gölge arketipi masallarda kötücül özellikleri karşılar. Kahramanın mitolojik doğumu esnasında ona zorluklar çıkarır. Kahramanın kendi benliğini kazanmaması için ona musallat olur. Kaos ortamının devam etmesi için çabalar.

Balınanın Karnı

Kahramanın yer altına inmesi kahramanın bilinçaltına inmesinin ifadesidir. Kişioğlu kendini en çok güvende hissettiği yer ana rahmidir. Annesinin karnında oluşuyla bütün kötülüklerden korunmaktadır. Bu nedenle kahraman sınavlarla karşılaştığında, ana rahmine dönüşünü arzular. Yer altına inme de bilinçaltına inmektir ve ana rahmine dönüştür. Bu da bize kahramanın sonsuz yolculuğundaki balınanın karnı evresini hatırlatmaktadır. Kahraman burada bilinçaltına inerek kendi güçlerinin farkında olacaktır. Kendi benliğini sorgulayacaktır. Kaos ortamından kurtuluş için çözümler arayacaktır. Kendi güçlerinin farkında olacağı evredir.

Yardım

Altı tane kahramana yolculuğunda yardım eden doğaüstü güçlere sahip kişiler bulunmaktadır. Kahramanın kendini gerçekleştirmesinde yardımcı olmaktadır. Masallarda gölgenin oyunlarına karşıt olarak kahramana yardımcı kişiler konumlandırılır. Masal boyunca kahramanın karşılaşacağı zorlukların çözümü için ona destekçi olurlar.

Dönüş

Dönüş evresi; Semurg kuşunun yardımıyla başlar. Kahramanı bulunduğu durumdan kurtarmıştır. Tüylerinden yeniden doğuşu ve ölümsüzlüğü simgeler. Semurg kuşunun masala konumlandırılması, kahramanın da onun gibi kendi küllerinden yeniden doğacağını bildirmektedir. Kahraman böylelikle benliğini kazanacaktır. Kahraman artık mitolojik doğumunu gerçekleştirmiştir. “Kahraman yurduna döner. O artık toplumun ruhu olmuştur” (Altınkaynak 2015, 13). Kahraman artık topluma yol gösterici konumdadır. Toplumun sürüklendiği kaos ortamını ortadan kaldıracaktır.

Dev, zorluğun simgesidir. Aşılabilir durumlar ve karşılaşılan zorluklar dev ile imgelenebilir. Dev'in ortadan kalması; zorlukların bittiğini bildirmektedir. Masalda kahraman cadı oğlu devi ve ejderhayı yenmesi kahramanın erginleşmesini ve güçlendiğini göstermektedir.

Nihai ödül kahramanın mutlu mesut ailesi ile yaşamasıdır. Masalların sonunda genellikle kötüler cezalandırılır iyiler kazanır. Gölge neslinin devamını

sağlayamamıştır. Kötülüğün biteceğini bildirmektedir. Kahraman neslini devam ettirmek için yurduna dönmüştür. İyiliğin sürececeğini böylelikle anlamaktayız. Ayrıca mutlu mesut yaşarlar ifadesi masalın bitiş epizodudur.

Sonuç

Kazak halk edebiyatının en önemli türlerinden biri olan masallar halkın geleneğini, göreneğini, örf-adetini ve kültürlerini eğitici bir şekilde gelecek kuşaklara aktarması bakımından oldukça önemli bir yere sahiptir. Bir toplumun şekillenmesi onun sözlü edebiyatı sayesinde anlam kazandığı için sadece masal değil efsane ve diğer türlerinde önemi oldukça fazladır. Masallarda anlatılan her olay bulunduğu topluma bir mesaj verir. İçinde bulunduğu o toplum bu mesajları alır ve gençler sayesinde geleceğe aktarır. Er-Töstük masalında bulunan kıtlık, iyilik-kötülük kavramları ve mücadeleci tavırlar açık bir şekilde hikâyenin içine yerleştirilir. Bu çalışmada yer alan Kazak olağanüstü masallarda olağanüstü güce sahip olan kahraman; cadı, dev ve peri gibi olağanüstü yaratıklar; sahibine yolculuk boyunca eşlik eden, onu tehlike anında uyarın ve zor durumlarda yardımcı olan at, deve ve onu koruyan zırh; çocukları kıtlık zamanında kayıp olan aileye Tanrı tarafından verilen töstüğü yiyerek çocuk sahibi olması; kötülerin her zaman cezalandırılması; baş kahramanın sonunda sevdiği kızla evlenmesi anlatılmaktadır. Bu yapıların hemen hepsi Türk Dünyası'nın diğer bölgelerinde anlatılan masallarda ve diğer anlatı türlerinde de benzer karşılıkları vardır.

Kaynaklar

- Alptekin, Ali Berat; (2003) Kazak Masallarından Seçmeler, Akçağ Yayınları, Başer Matbaası I. Baskı, Ankara.
- Altınkaynak, Erdoğan; (2015) Anlatım Esasına Dayalı Metinler Ve Din, Atalay Matbaası, Ankara.
- Altınkaynak, Erdoğan; (2003) "Yer Altı Diyarının Kartalı" Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Araştırmaları Dergisi, S, 26, S. 10-34, Ankara
- Avezov, Muhtar; (1997) Folklor Yazıları, Seçmeler (Haz. Yrd. Doç. Ali Abbas Çınar). Ankara: Bilig Yayınları.
- Avezov, Muhtar; (1997) Folklor Yazıları, Seçmeler (Haz. Yrd. Doç. Ali Abbas Çınar). Ankara: Bilig Yayınları.
- Bakırcı, Nedim (2010) Türk Dünyası Coğrafyasında Tespit Edilmiş Hayvan Masalları Üzerinde Bir İnceleme, Manas Yayıncılık, Elazığ.
- Campbell, Joseph; (2013) Kahramanın Sonsuz Yolculuğu, Çev. Sabri Gürses, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul.
- Doğanç, H. Ayhan; (1988) "Stith Thompson Ve Masal (The Folktale)Adlı Kitabı," Masal Araştırmaları Folktale Studies I, (Hızl. Nuri Taner), İstanbul.
- Hazırlayan: Kajıbayeva G.K., (2011) Kazak Çocuklar Nazımı Antolojisi// Almatı "Arda".
- Jung, Carl Gustav, (2001) Anılar Düşler Düşünceler, Çev. İris Kantemir, Can Yayınları, İstanbul.
- Jung, Carl Gustav, (2003) Dört Arketip, Çev. Zehra Aksu Yılmaz, Metis Yayınları, İstanbul.
- Kazak Edebiyeti: Ensiklopediya (Kazak Edebiyatı: Ansiklopedi). Almatı: Kazakistan 1999.
- Kazak Erteğileri, 6 Tomdık (Kazak Masalları, 6 Ciltlik). Almatı: Jazuşı Yayınları, Balalar Adebieti Yayınları, 2005.
- Kazak Erteğileri: Hayvanat Erteğileri (Kazak Masalları: Hayvan Masalları). Almatı: Damu İnstitutı Yayınları, 1999.

- Kazak Ertegileri: Kiyal-Gajayıp, Turmıs Salt (Kazak Masalları: Olağanüstü, Gerçekçi Gelenekten Derlemeler) Almatı: Aruvna Yayınları, 2002.
- Kazak Halık Edebiyeti / Ertegiler T.I (Kazak Halk Edebiyatı / Masallar Cilt I). Almatı: Jazuvşı Yayınları, 1988.
- Kiyal-Gajayıp Ertegiler: Halık Avızı Jelisi Boyınşa. (Olağanüstü Masallar: Sözlü Masallar) (Derleyen S. Mamet). Almatı: Balavsaya Yayınları, 2001.
- Ögel, Bahaeddin; (1989) Türk Mitolojisi I. Cilt, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Sakaoğlu, Saim; (2002) “Masallar.” Türk Dünyası Ortak Edebiyatı-Türk Dünyası Edebiyat Tarihi, C. 2. Atatürk Kültür Merkezi Yay. Ankara.
- Sakaoğlu, Saim; (2012) Masal Araştırmaları, 5. Basım, Ankara.
- Savran, Hülya (1998) “ Kazakça Ve Kazakça Hayvan Masallarına Örnekler” Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Ciltu Sayı: 1, S.1-9.
- Seyidoğlu, Bilge; (1986) “Masal”, Türk Dili Ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Dergâh Yayınevi, C. 6, İstanbul.